

NOTÍCIA HISTÒRICA DE LES JUERIES MEDIEVALS DE LA CONCA DE BARBERÀ (Segles XIII-XV)

Gabriel SECALL I GÜELL

PROPIETAT REIAL SOBRE ELS JUEUS. ELS JUEUS ESCADUSSERS DE LA CONCA

Segons un vell principi de dret, els jueus solien formar part exclusiva dels monarques i dels reis, venint a constituir una regalia; per tant, no es podia tenir, en un principi, famílies jueves i cobrar-ne impostos sense una previa autorització de caràcter reial.

Com a norma general, els jueus s'establiren més aviat a les viles o ciutats que els brindessin la seguretat de restar sota la protecció del rei, del senyor local o del monestir. Aquests tipus de proteccions s'establien sota condicions fixades amb anterioritat, previa negociació col·lectiva o bé individual. Per aquest motiu, durant un temps, fou corrent que els jueus visquessin prop del castell.

Més tard, ja en el segle XIII, quan es formaren les noves ciutats, se'ls assignaren terrenys per a construir-s'hi llurs habitatges.

El rei, amb tot, no sempre concedia llicència als barons, senyors feudals i abats per a tenir jueus establerts en llurs demarcacions jurisdiccionals; quan ho feia expressava molt clarament el nombre exacte de famílies jueves a establir-hi.

Avui per avui, podem assegurar documentalment l'afincament de famílies jueves en 32 llocs diferents dins la geografia tarragonina. Cenyint-nos a la Conca de Barberà, caldrà des d'un principi distingir aquells llocs que pertanyien a viles reials com és el cas de Montblanc i Sarral, i altres com Santa Coloma de Queralt supeditada als Comtes de Queralt, així com Forés i Conesa depenents de l'abat de Santes Creus, i l'Espluga de Francolí de l'orde de l'Hospital. Amb tot, no sabem fins a quin punt es podien considerar supeditats a l'Arquebisbe, en certs moments.

Sembla ser que els hebreus, afincats des de molt abans, constituïren, cap al segle XIV, un bon percentatge de la població dels Països Catalans, un 6 per cent, concentrats sobretot a les grans urbs, on no devien superar el 10 per cent. El que sí sembla segur -parlant en termes generals- és que, quant al Principat, no hi havia quasi cap vila catalana que depassés un contingent de població de més de cinc-cents habitants en la qual no es fes present l'assentament d'algunes famílies jueves.

La bona situació geogràfica i els remarcables annals que la Conca de Barberà ofereix, féu que s'establissin jueus en diferents punts d'aquesta comarca.

Per bé que la tradició situa fora vila un *Montjuïc*, res podem concretar sobre l'existència d'un nucli hebreu a Barberà. Quant a Conesa i Forés, sembla ser que pels voltants del 1390 l'abat de Santes Creus rebé llicència per part del rei Joan per tal d'establir-hi un màxim de 10 famílies de jueus, repartides entre les dues viles. Devien passar-hi tan sols una temporada -si és que s'arribà a efectuar l'assentament-, encara que no hem trobat res referent a jueus en els protocols d'aquestes esmentades viles.

En la carta de franquícia de l'Espluga de Francolí, obtinguda el 1171, ja es detalla l'existència d'una sèrie de famílies amb oficis, la qual cosa significa una localitat en plenes funcions econòmiques. El 1186, semblantment, resta documentada aquesta vila, fent-s'hi ja la distinció entre la part que ocupava l'Espluga Sobirana i la Jussana amb diferent jurisdicció. L'any 1358, arran d'un fogatjament, s'hi registra l'afincament d'unes quantes famílies tant a la part sobirana com a la part jussana (1).

1 J.M. PONS I GURI, *Un fogatjament desconegut de l'any 1358*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXX, 1963-1964. Barcelona 1964, Pàgs. 376-377.

L'Espluga de Francolí és el lloc on s'ha trobat un segell per a marcar àzims durant la Pasqua jueva. Aquest interessant segell medieval, que ha estat molt estudiat, sembla que provenia de l'aljama dels jueus de Montblanc ⁽²⁾.

Amb tot, però, en arribar el moment de tractar de les viles i pobles reials o de senyoriu on residiren jueus, ens caldrà fer una elemental distinció, doncs el primer problema que sorgeix al parlar de l'organització de tota comunitat jueva medieval és destriar entre el concepte d'*aljama* i de *jueria* o *call*. *Aljama*, mot procedent de l'àrab, la traducció del qual seria «assemblea o congregació», era l'organisme jurídic que reunia els jueus. *Call* o *jueria*, significava l'espai físic on eren llurs habitacles, el qual rebia en llatí el nom de *judaria*, i en català usualment, *call*.

A partir d'aquesta distinció podem diferenciar la importància dels nuclis hebraics de Forès, Conesa, Sarral i probablement de l'Espluga de Francolí, viles en les quals els jueus es trobaven en minvada població sense cap mena d'organització interna, i de les comunitats nombroses que formaren els jueus establerts a Montblanc i a Santa Coloma de Queralt, les quals assoliren la categoria d'*aljama* perquè disposaven de *consell* organitzat jurídicament, amb disposició de sinagogues, escorxadors i cementiris propis.

Sense cap mena de dubte, la Conca de Barberà, en època medieval, aconseguí una sorprenent preponderància dins la historiografia jueva catalana. La població més important fou Santa Coloma de Queralt, que, malgrat formar part de la Conca de Barberà, pot ser objecte d'un estudi especial molt complet, doncs, el seu fons documental, encara conservat, ho fa possible.

Sota una jurisdicció molt concreta, aquesta *aljama* va estar molt lligada a les comunitats jueves de les terres lleiditanes.

ELS JUEUS DE SARRAL

No ens estendrem gaire en parlar d'aquelles famílies jueves hostatjades a la vila de Sarral durant el segle XIV, ja que en altres ocasions

2 AGUSTÍ ALTISENT, Dom, *Un segell hebraic trobat a l'Espluga de Francolí i els jueus i conversos de la vora de Poblet*, «Scriptorum Populeti. Miscel·lània Populetana», Abadia de Poblet, 1966, Pàg., 337-340. Una làmina. Cf. MILLÀS I VALLI-CROSA, *Sellos hebraicos para marcar panes ácimos en las comarcas tarraconenses*, «Sefarad», XXVI, 1966, Fasc. 1, Pàg. 103-105. Una làmina.

hem tractat d'aportar alguns coneixements de la seva permanència a la vila.⁽³⁾

Havent obtingut el 1254 per manament de Jaume I el privilegi de poder celebrar el seu mercat cada dissabte, al segle XIV la vila experimentà un desenvolupament artesanal i econòmic, la qual cosa repercutí en un palès augment de població; el 1365, hi trobem establertes més de 1.000 ànimes.

Amt tot, creiem que en cap moment la població jueva de Sarral degué passar de les 5 famílies jueves hostatjades, i, en la majoria dels casos, només hi estigueren de pas.

Hi sojornaren dos cirurgians jueus, que sembla ser provenien d'un llinatge genuïnament sarralenc: els *Dez Portell*. Arran d'una procura per la cancel·lació d'un debitori amb el discret Francesch de Vacherises, rector de la vila de Valls, el 1370, tenim notícies d'aquests dos cirurgians, emparentats: *Astruch dez Portell* i *Abraham dez Portell*⁽⁴⁾.

Aquest llinatge, amb tot, es trobava escampat per altres llocs; entre els jueus de Valls i de Santa Coloma⁽⁵⁾.

Els protocols de Valls, citen un tal *Astruch dez Portell* -no s'hi detalla que fos cirurgià- com a jueu de Sarral, el 1368. Tingué tractes amb un altre jueu de Tarragona, anomenat Ronie Jaques⁽⁶⁾.

A vegades ens hem preguntat si realment *Abraham dez Portell*, jueu cirurgià de Sarral, tindria res a veure amb el d'igual nom, famós metge de l'aljama ceriverina, mort el 1407.

És ben sabut que els protocols medievals de Sarral malauradament no existeixen. Amb tot, una sorpresa se'ns presentà tot repassant el fons documental de la Selva. Entafonat en aquella col·lecció de protocols

3 GABRIEL SECALL, *Els jueus de Valls i la seva època*, «Estudis Vallencs», Vol. IX, Valls 1980, Pàgs. 223-226.

GABRIEL SECALL, *Els jueus de Sarral*, «Miscel·lània Sarralenca 1180-1980», VIII Centenari de la fundació de Sarral, Sarral 1981, Pàgs., 71-78.

4 AHMV (Arxiu Històric Municipal de Valls), Man. 1370, Fol. 50r.

5 *Astruch dez Portell*, jueu de Valls, cf. AHAT (Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona), Man, 39-301 (Valls) 1355, Fol. 2r.

Roven dez Portell, jueu de Valls, cf. AHAT, Man, 16-217 (Valls) 1321, Fol. 30v.

Mestre Astruch dez Portell, jueu de Santa Coloma, cf. AHPT (Arxiu Històric Provincial de Tarragona), Man. 4017 (Santa Coloma) 1391-1392, Fols. 86r i 132v. Així com *Abraham dez Portell* (1380) i *Mosse dez Portell*, citats per mossèn Segura i Valls.

6 AHMV, Man. 1368, Fol. 41r-v.

hi trobarem un manual notarial que pertany als fons de Sarral i que abraça de manera incompleta els anys 1323-1324⁽⁷⁾.

Tot repassant-lo, apart de detallar-s'hi compres, vendes, dots d'esponsalici, inventaris i citació d'algunes partides de la vila de Sarral, hi hem trobat també alguns detalls de dos germans jueus de Montblanc: *Abraham Brunell* i *Juceff Brunell*, els quals traficaven amb veïns d'aquesta vila⁽⁸⁾.

Arran d'aquest manual, l'any 1324, una comanda ens dona notícies d'un altre component d'aquest llinatge jueu: *Mosse dez Portell*, pare de *Dulcia*, casada amb *Roven Caravida*, també jueu de Sarral. Aquest darrer tenia un germà, *Ayoana Caravida*, afincat a Castelló d'Empúries⁽⁹⁾.

Aquest mateix any, el mencionat *Roven Caravida* estableix una comanda-dipòsit amb un jueu de Guimerà: *Vital Astruch*⁽¹⁰⁾.

Alguns dels jueus afincats a Sarral, abans visqueren en altres indrets. *Juceff Astruch*, que procedia de Valls, hi estava establert el 1343⁽¹¹⁾. També el 1324, vengué un troç de terra i vinya a uns habitants de Miramar, *Astruch de Gauge*, jueu de Sarral⁽¹²⁾.

Cap al 1340, dos jueus de Sarral, *Bonsenyor Abenafia* i *Falcó Brunell*, s'afincaren a Santa Coloma de Queralt⁽¹³⁾.

Creiem que parlar d'un possible únic lloc d'estatge entre els jueus de Sarral, seria caure en una equivocació. Els jueus de Sarral -escasses famílies, com apuntàvem abans-, mai arribaren a formar una *comunitat*. Amb tot, la tradició ha volgut que un carreró especialíssim, que portés el nom de *Carrer dels Jueus*, tal vegada per deixar constància del pas d'aquelles famílies escadusseres, probable apèndix de l'aljama montblanquina.

- 7 Es troba (novembre 1980) a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, inventariat a la capsa 5, manual 19, del fons documental de la Selva. Abraça des de pridie idus gener del 1323 a les 12 kalendes de febrer del 1324. Consta de 95 folis, i el seu format és de 31,5 x 20 cm. La coberta, de pergami, presenta una creu dibuixada a tinta, on es representen a cada costat els noms dels quatre evangelistes: Luchas, Johannes, Marchus i Matheus (d'esquerra a dreta). El manual no amaga cap mena de secret. Amb l'esmerciment d'algun temps per part d'algun estudiós local, es podrien obtenir dades referents a l'onomàstica, partides del terme, i a la seva jurisdicció. S'hi detalla el Batlle proposat pel rei: en March de Pontons).
- 8 AHAT, Man. 19 (la Selva-Sarral) 1323-1324, Fol. 81v.
- 9 AHAT, Man. 19 (la Selva-Sarral) 1323-1324, Fol. 95r.
- 10 AHAT, Man. 19 (la Selva-Sarral) 1323-1324, Fol. 17v.
- 11 AHAT, Liber Judeorum, 53-383 (Valls) 1342-1344, Fol. 54v.
- 12 AHAT, Liber Judeorum, 51-339 (Valls) 1323-1324, Fol. 5v.
- 13 AHPT, Man. 3860 (Santa Coloma) 1340, Fols, 6r, 30r i 31r.

CONSIDERACIONS SOBRE ELS JUEUS DE MONTBLANC

La vila de Montblanc es formà durant el regnat de Ramon Berenguer IV, el 1155. La seva excel·lent situació geogràfica -a peu de carretera reial- la feia servir com d'altres poblacions, de lloc d'avituallament entre els grans nuclis, que eren Tarragona i Lleida, cap al reialme d'Aragó, terres endins. Això, juntament amb altres factors féu que la jueria establerta en aquesta vila ducal molt aviat oferís notícies.

El gran segle, però, per a la vila de Montblanc és el XIV, doncs aquell moviment i resorgiment experimentats obligàren a construir un nou cercle de muralles de 2.000 metres d'extensió amb 34 torres emmerletades. El tràfec dels pobles circumdants feia el mateix camí que les aigües dels rius Anguera i Francolí, la qual cosa afavorí que la vila de Montblanc fos, d'antic, un centre comarcal on s'acudia al mercat, i que, afavorida per la jerarquia històrica, conservés aquest mercat des del 1311.

Montblanc, ja el 1280, arran d'uns pagaments corresponents a la consabuda *dècima*, era considerada en un tercer lloc en la geografia tarragonina, per la seva importància. Tot aquest context féu possible l'existència material d'una pròspera jueria, la qual molt aviat llegaria notícies, doncs, a la segona meitat del segle XII, s'esmenta el cas d'una jueva conversa de Montblanc, anomenada *Astruga*, que el 1186 oferí els seus béns al monestir de Poblet ⁽¹⁴⁾.

Amb tot, la inexistència de fons documentals quant a aquesta vila, crea un greu problema per a l'estudiós, afeblint la seva tasca, i com és evident, minva la possibilitat d'aportació inèdita. Aquesta manca de documentació medieval -desapareguda- obliga a la forçosa recerca dels fons documentals d'altres viles on lògicament, les notícies dels jueus montblanquins arriben d'una manera esporàdica, casual i, generalment, poc explícita.

Tot i amb això, malgrat la dissort de no disposar de gaires documents d'arxius, els jueus de Montblanc en canvi han estat objecte d'es-

14 AGUSTÍ ALTISENT, Dom, *Un segell hebraic trobat a l'Espluga de Francolí i els jueus i conversos de la vora de Poblet*, Ob. cit., Pàgs. 341-342.

tudi, a principis de segle, per part d'experts historiadors catalans i de fora; també es registren treballs més recents (15).

L'establiment de la colònia jueva afincada a la vila de Montblanc, es perllongà fins el moment de l'expulsió, el 1492.

ELS PRIVILEGIS DE L'ALJAMA DE MONTBLANC

L'aljama de jueus de Montblanc rebé ja a la primera meitat del segle XIII un vertader estol de privilegis que es perllongarien fins ben entrat el segle XIV, privilegis que se'ls atorgava molt probablement a canvi de contribució a les arques reials.

En trobar-se Jaume I a Tarragona el 1261 declarà vàlides totes aquelles vendes que tractessin de grans i mercaderies en general. El 1264, se'ls regulava el règim d'usures, i un any més tard, el 1265, el propi rei els concedí el favor de no poder ser atrapats dins la seva sinagoga local. El 1268, però, Jaume I manllevava als jueus de Montblanc, entre els d'altres llocs, una forta suma de diners per tal d'eixugar les seves despeses provocades per la guerra que sostenia amb el comte de Foix (16).

Ja entrats al segle XIV, el 1311, hi hagué una petició per part dels jueus de Montblanc perquè el rei Jaume II els donés permís de vestir-se

- 15 F. BOFARULL I SANS, *Judios de Montblanc. Documentos para escribir una monografía de Montblanch*, «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», Vol. VI, Pàgs. 423-578. (Documents: 82-95).
J.M. MILLÀS I VALLICROSA, *La juderia de Montblanch*, «Sefarad», XXVI, 1966, Fasc. 1, Pàgs. 13-16. Una làmina.
JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon, Regesta and Documents 1213-1327*, «Hispania Judaica I», The Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem 1978. Pel que fa a l'aljama de jueus de Montblanc, vegeu els documents següents: 144-146-172-279-293-295-317-449-496-501-564-609-683-700-746-747-748-1204-1404-1452-1606-1846-2153-2237-2415-2683-2697-2698-2699-2703-2844-2845-2857-2859-2874-2877-2885-2928-2933-2954-2966-2968-3041-3124-3125-3177-3178-3179-3196-3207-3208-3209-3220-3354,X.
GABRIEL SECALL, *Els jueus de Valls i la seva època*, Ob. cit, Pàgs. 226-232. (Es parla de jueria de Montblanc).
- 16 A. PALAU I DOLCET, *Guia de Montblanc*, Barcelona 1931, Pàg. 25.
J. MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*, «Institut d'Estudis Catalans», Barcelona 1918, Pàgs. 315-316.
F. BOFARULL I SANS, *Jaime I y los judíos*, «Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Segona Part, Barcelona 1913, Pàgs. 841, 848 i 867.
E. GONZÁLEZ I HUERTEBISE, *Recull de documents inèdits del rei Jaume I*, «Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona 1913, Pàg. 1214. (ACA, Reg. 15, Fol. 124v).

anàlogament -amb túnica telar- com ho feien els de Tarragona, Barcelona i Vilafranca⁽¹⁷⁾. L'aljama de jueus de Montblanc rebia gairebé idèntics privilegis -o potser més, a vegades- respecte a les ciutats que formaven part de la col·lecta de jueus de Barcelona.

Pel que fa a privilegis de tipus particular, Jaume II, el 1321, atorgà *guiatge reial* per sis mesos a *Vidal Azday*, jueu del lloc, així com el 1319, havia concedit llicència reial a *Astruch Sacorta* per poder casar els seus fills Abraham i Dureneca amb els fills de *Mosse Satorra*, difunt: Abraham i Ferrara, sense que corrés risc d'infàmia per part de parents i veïns de Montblanc⁽¹⁸⁾.

També es troben algunes dades referents a l'ajama montblanquina; una d'elles és la requesta que aquesta institució féu a Jaume II, el qual manà al batlle de la vila de fer observar el privilegi pel qual Jaume I, l'Infant Pere (futur Pere III) i Jaume II havien dispensat a aquesta comunitat jueva de l'obligació d'allotjar dins el seu *call*, membres del seguici, i la pròpia família reial, l'any 1316⁽¹⁹⁾.

Arribat l'any 1320, l'aljama de Montblanc efectuà una fonamentada queixa contra els jurats i prohoms de la vila perquè els nous estatuts imposats els perjudicaven. Intervingué el propi Jaume II prop del batlle, evitant així una contribució excessiva. El 1321, el mateix Jaume II concedeix a aquesta aljama que cap mena d'enquesta podrà ser dirigida contra els jueus de Montblanc, sinó és per ordre reial.

Aquest mateix any, mitjançant la súplica d'Arnau d'Orta, comanador de Montblanc, el rei féu franquícia d'impostos a 10 famílies jueves novament establertes a la Vila Ducal, perllongant aquest privilegi a cada beneficiat fins després de la mort⁽²⁰⁾.

Val a dir que els jueus de Montblanc reberen per part reial una sòlida protecció en molts moments de la seva permanència a la vila, obtenint-ne el rei, lògicament, bons ajuts financers per part dels jueus montblanquins. Signat a Sant Sadurní existeix el document en què com

17 F. BOFARULL I SANS, *Judíos de Montblanc*, Ob. cit. pàgs. 563-564. (Document: 83) ACA, Reg. 208, Fol. 12v).

JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Document: 2928.

18 JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Pàg. 590 i 576, Documents: 3207 i 3124.

19 F. BOFARULL I SANS, *Judíos de Montblanch*, Ob. cit., Pàgs. 564-565. (Document: 84, ACA, Reg. 160, Fol. 219).

JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Document: 3041.

20 JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Documents: 3178, 3209 i 3208.

a avís reial, el rei recomana als habitants de Blancafort de reemborsar una elevada quantitat de diners que els veïns d'aquella vila havien manllevat als jueus de Montblanc el mes de novembre del 1325, i que sembla ser es resistien a pagar⁽²¹⁾.

LA COL·LECTA I ELS TRIBUTS DELS JUEUS DE MONTBLANC

Quan als tributs que els jueus de Montblanc estaven obligats a pagar a la taula del rei, si bé existí una petita xarxa de col·lectes dins del Principat, els jueus montblanquins feren llurs pagaments de tributs juntament amb Barcelona, cap de col·lecta de diverses aljames catalanes.

El cobrament d'aquest tipus d'imposicions ordinàries o extraordinàries portava algunes vegades certes desavinences. Així, el 1320 els jueus de Montblanc reberen el privilegi de formar part de la col·lecta de Barcelona, com Tarragona i altres viles importants. En el moment de fer-se el repartiment de les talles a pagar, es provocà una seriosa disconformitat entre els jueus barcelonins i els de Montblanc⁽²²⁾. Aquests tipus de provocacions esdevenien gairebé sempre per un excés de càrrega al moment de fer la partició dels tributs a satisfer per cada una de les aljames de la col·lecta.

La població jueva fou repetides vegades sol·licitada a participar en les despeses arran les guerres i les noces reials.

Arribat l'any 1348, es presentaren les terribles pestes; llavors, els jueus de Montblanc foren novament inquietats per la població que els creia actors i propagadors d'aquella situació. Per causa de les inculpacions, es produïren contra els jueus insults, desordres, lladronicis i assassinats, fins al punt que s'hagueren de refugiar sota la protecció del monarca. El monarca es dirigí el mes de maig de 1348 als batlles de Montblanc recomanant-los estreta vigilància del *call*.

Aquests tipus d'accions populars contribuïren al fet que algunes de les aljames catalanes estessin força abocades a desaparèixer a causa de la seva gran disminució per les mortaldats i els furtis. Tal fou el cas de l'aljama de Montblanc.

Havent col·laborat els jueus de Montblanc a les despeses en ocasió de les noces de Pere el Cerimoniós i Elionor de Sicília el 1349, el rei

21 JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Document: 3354.

22 F. BOFARULL I SANS, *Judíos de Montblanch*, Ob. cit., Pàgs. 566-567. (Documents: 86 i 87, Reg. 171, Fol. 197r-v).

donà mostres de bonesa vers aquests jueus, i com a recompensa al seu ajut els eximí de tota mena de tributs durant un any, a partir del 1349 probablement perquè aquella comunitat no es veïés més minvada ⁽²³⁾.

Encara que els jueus montblanquins liquidaven els pagaments ordinaris a Barcelona com a cap de col·lecta, de vegades aquests pagaments es feren -segons el caràcter de l'impost- canalitzats pel col·lector de les quísties reials que el rei tenia a Tarragona, Marc Virgili. Aquest tenia cura de recollir els pagaments dels jueus de Montblanc, de Valls i de l'Aleixar, el 1343 i més endavant ⁽²⁴⁾. D'altres vegades es presentaven a la vila els jueus secretaris de l'aljama de Barcelona per efectuar les liquidacions.

LA COMUNITAT JUEVA DE MONTBLANC I LES SEVES DEPENDÈNCIES

Aquesta predominant aljama, disposà en tot moment dels elements bàsics que tota comunitat jueva organitzada disposava en els temps medievals.

Així, el mes de maig del 1298, el rei Jaume II concedí la clausura del seu call mitjançant la construcció de tres *portals* d'accés al barri jueu, a fi d'evitar controvèrsies amb la resta de la població i d'alguna manera aïllar la jueria. Aquest manament reial el féu extensiu al batlle de la vila. Alhora s'atorgava als jueus de Montblanc poder bastir el seu *fossar* en el lloc apropiat, fora el recinte de la vila, la qual cosa fou decretada de manera general per a totes les poblacions catalanes amb jueries organitzades, «...*concedimus etiam judeis quod habeant et habere possint extra villam predictam Montisalbi in loco idoneo et competenti quondam locum seu trocium terre in quo judeorum ipsorum cadavera valeant sepeliri ut in aliis locis Cathalonie...*»⁽²⁵⁾.

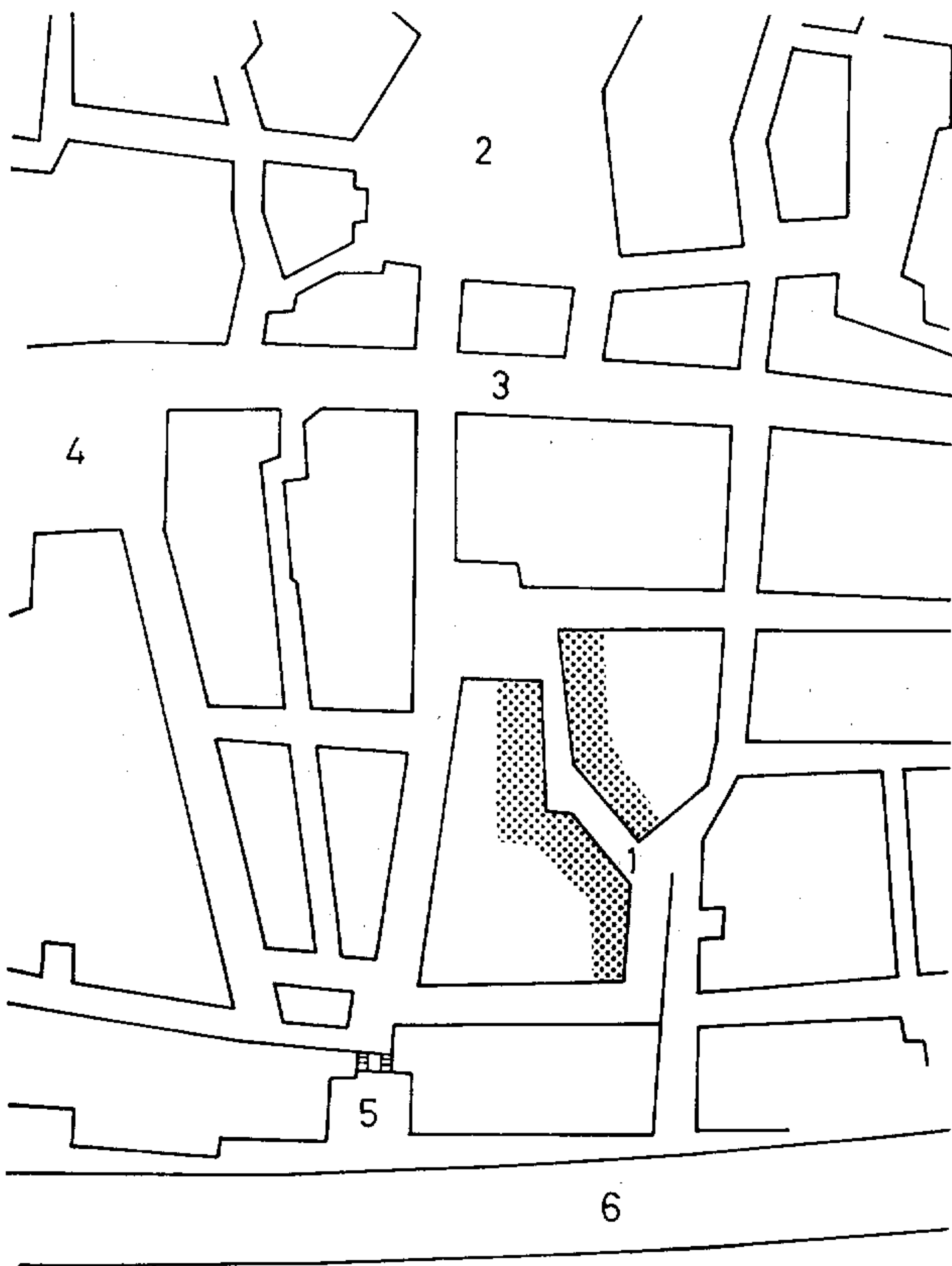
Sembla ser que aquest cementiri se situà poc abans d'arribar al riu Francolí, i ha quedat, com tants d'altres cementiris, sense cap vestigi arqueològic, fent-se, per tant, difícil situar la seva antiga ubicació.

23 F. CARRERAS I CANDI, *L'aljama de juheus de Tortosa*, a «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», Vol. IX, Fasc. III, Barcelona 1928, Pàg. 74.

24 AHAT, *Liber judeorum* 53 383 (Valls) 1342-1344, Fols. 31r, 40r i 53r.

25 JEAN REGNE, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Document: 2703 (ACA, Reg. 196, Fol. 202).

F. BOFARULL I SANS, *Judios de Montblanc*. Ob. cit., Pàgs. 562-563 (Document: 82).

BARRI JEUU DE MONTBLANC

- 1- CARRER DELS JUEUS (antiga jueria)
- 2- Plaça Major.
- 3- Carrer Major.
- 4- Plaça de Sant Miquel.
- 5- Portal de Bover.
- 6- Muralla de Santa Tecla.

Als jueus de Montblanc els foren adjudicats a cens, per Jaume II, l'any 1303, una casa per a *banys*- element molt habitual dins les comunitats jueves- de la qual s'ocupava Joan Figuera ⁽²⁶⁾.

Igualment devien tenir forn propi en certes èpoques, sobre tot quan arribava la Pasqua jueva, ja que com apuntavem abans hom creu que el segell per a marcar els pans àzims trobat a l'Espluga de Francolí podia ben bé provenir de l'aljama montblanquina.

La comunitat jueva de Montblanc disposà igualment d'escorxador propi per a degollar en ritu judaic les seves carns. L'any 1305 es provocà un difícil plet arran de la taula de carns dels jueus. El mes d'agost de l'esmentat any esdevingué la concessió -aprovada per Jaume II- per part de la reina donya Blanca a favor de Bertran de Jorba, per establir a la vila una taula de carns a la qual tenien forçosament que assortir-se els jueus. Malgrat aquesta disposició reial, s'hi féu present la resistència palesa tant per part dels carnisers com per part dels jueus de Montblanc, perquè aquesta postura els podia ocasionar perjudicis; encara que aquells acudiren als tribunals, l'autoritat els desatengué.

El mes de juliol del 1306 es produeix una nova revocació per part de l'esmentada reina. Insistiren novament, i refermant els seus planys mitjançant el plet, cap als voltants dels 1321, el mes d'agost s'estableix una taula especial per a les carns judaiques a Montblanc.

Aquesta vegada, Jaume II, no deixà que els jueus compressin les carns no judaiques a les taules dels cristians, manant al Batlle General de Catalunya de fer-hi instal·lar -com deiem- una taula per a vendre les carns de l'escorxador jueu. El document fou signat a Girona.

Cal deixar ben clar, que Jaume II, davant d'aquesta comprometedora qüestió -les carns *kasher*, és a dir, pures, eren la principal preocupació pels jueus- va voler procedir amb tota la meticulositat necessària, disposant que el cèlebre rabí Selomó ben Abraham Adret -la màxima autoritat rabínica del temps- informés de la manera que es pagarien aquells 1.000 sous barcelonesos, com a compensació al qui fou concessionari de la taula per a la venda de carns judaiques ⁽²⁷⁾.

26 *Història dels catalans*, Editorial Ariel, Vol. III, Barcelona, Pàg. 1611.

27 F. BOFARULL I SANS, *Judios de Montblanc*, Ob. cit., Pàgs. 568-572 (Documents: 88-91, ACA, Reg. 203, Fols. 56 v, 62 i 172; Reg. 220, Fol. 74 v i Reg. 221, Fol. 230v).

J. M. MILLÀS I VALLICROSA, *La juderia de Montblanch*, Ob. cit., Pàg. 13. (ACA, Reg. 55, Fol. 69).

JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Documents: 2844, 3196 i 3220.

S'ha dit que els jueus de Montblanc disposaren de més d'una sinagoga, però la que citarem ara va ser enderrocada l'any 1311 per haver-se construït il·legalment. L'abadessa i les religioses del monestir de Santa Maria de la Serra, de l'ordre de Santa Clara, suplicaren al rei que els permetés conservar els materials de l'enderrocament de la dita sinagoga per a l'obra del seu monestir. Jaume II donà ordre al batlle de Montblanc, atenent la petició per part de les religioses, segons document datat a Barcelona el 21 d'agost del 1311 (28).

Escasses notícies es tenen, doncs, de la sinagoga de Montblanc. Amb tot, uns documents ceriverins ens parlen d'un jueu de Montblanc, *Vidal Saul*, el qual posseïa un seient llogat a l'*Escola Nova* o sinagoga del Call Sobirà de Cervera l'any 1385. El referit seient s'obtingué mitjançant una carta de venda davant notari; es trobava situat entre els seients III i V -propietat de Mosse d'Angor i Jacob de Querci, jueus de Cervera, adossats a la paret dels *Rotlles* (29).

Tampoc es tenen gaires notícies referents als rabbins d'aquesta comunitat però s'ha dit que a Montblanc, molt poc abans de l'expulsió definitiva del 1492, hi havia fins i tot un rabbi prou famós perquè alguns jueus peninsulars anessin a aprendre al seu costat (30).

ELS OFICIS DELS JUEUS DE MONTBLANC

Els jueus de Montblanc mantingueren una bona xarxa i radi d'acció comercial, operant amb un bon nombre de viles escampades per les comarques tarragonines actuals. Els fons documentals d'arxius, no precisament pertanyents als protocols montblanquins, aporten algunes dades -de manera esporàdica- sobre l'activitat i el moviment que els jueus de Montblanc tingueren.

Com que la majoria de jueus eren comerciants, la vila de Montblanc estava ben servida de comerços i d'oficis; sobretot feien de corredors, botiguers, venedors de teles, artesans, etc. Es donà el cas d'haver-

28 JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Document: 2933. (ACA, Reg. 208, Fol. 36v).

F. CANTERA BURGOS, *Sinagogas españolas*, «Instituto Arias Montano», Madrid 1955, Pàg. 251.

29 A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera (El Call dels Jueus)*, «Document de Cultura», Curial, Barcelona 1977, Pàgs. 366 i 369.

30 F. BOFARULL I SANS, *Jaime I y los judíos*, «Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Segona Part, Barcelona 1913, Pàg. 848. Cf. *Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, Vol. XXVIII, Pàgs. 176, 180 i 183.

hi fins i tot, destacats argenters i metges. Les seves visites als mercats han fet que restessin esmentats en els documents de Valls, Alcover, la Selva, l'Aleixar, Tarragona, Sarral, Santa Coloma, Alforja i Falset, entre d'altres.

Força aviat apareixen dades de jueus montblanquins operant amb veïns de Valls. El 1292, *Isach Azay*, per conducte de *Mochi Bondia*, també jueu de Montblanc cobra una quantitat de diners de gent de Valls⁽³¹⁾.

Entre la vila de Montblanc i la de Valls, s'establiren contactes freqüentíssims entre jueus drapers i fabricants de robes de Valls. També existiren a Montblanc destacats drapers cristians assortint els comerciants jueus de bon *panyo de França*.

Un tal *Abraham Brunel*, jueu de Montblanc mantingué tractes comercials amb uns drapers de Valls associats el 1322⁽³²⁾. Un altre jueu draper de Montblanc, *Samuel Graià* estava en combinació amb el draper de Valls, *Raymond de Corbera* comprant-li certes quantitats de *bon panyo*, l'any 1326⁽³³⁾. Poc després s'afincà a Prades. La llista d'aquests jueus comerciants seria molt més llarga, cal citar però, encara que breument, un jueu argenter.

De nom *Gaulip*, aquest jueu montblanquí, el 1377 i 1378, féu l'adob d'unes trompes a càrrec de la universitat de Valls en diferents ocasions⁽³⁴⁾. Finalment, sembla ser que s'afincà a Valls.

La vila de Montblanc també va tenir contractats alguns metges jueus, entre ells tenim notícies documentals de *Mestre Adzay Brunell*, qui s'ocupava de l'exercici de la medicina l'any 1381, i un altre metge jueu del mateix llinatge: *Bonsenyor Brunell*, que sembla ser va procurar remeis al rei Joan I, 1395⁽³⁵⁾.

31 AHAT, Man. 3-24 (Valls) 1292, Fol. 18v.

32 AHAT, *Liber Draperiorum*, 54-69 (Valls) 1322, Fol. 5v.

33 AHAT, Man. 23-294 (Valls) 1326-1327, Fol. 15 r.

34 AHMV, *Llibre de Claveria*, 1377-1378:

Fol. 59v: «...Divendres que fo a vii dies del mes (setembre 1377) de volentat dels honrats jurats pagui an G. Anguera e an Pere Boussom trompadors los quals donaren an Gaulip jueu de Montblanch per les trompes adobar — vii sous...»

Fol. 84: «...Dimarts que fo a xvi dies del mes de febrer (1378) de volentat dels honrats jurats pagui a don a Guillem Anguera trompador los quals auja bestretes e ppagades en Gaulip jueu de Montblanch per la trompa adobar — ii lliures...»

35 Pel que fa a Mestre Adzay Brunell, cf. AHPT, Man. 3908 (Santa Coloma) 1380-1381, Fol. 219r.

Pel que fa a mestre Bonsenyor Brunell, cf. F. BAER, *Die Juden im Christlichen Spanien*, Vol. I, Pàg. 722.

ALGUNES FAMÍLIES JUEVES DE MONTBLANC

Gairebé són unes seixanta les famílies jueves de les quals de manera inèdita podem aportar notícies. Donant un cop d'ull a la nòmina familiar d'aquesta comunitat jueva hostatjada a la vila en el decurs del segle XIV, constatarem, fàcilment, que uns quants cognoms esdevenen freqüentment citats a Montblanc: Els *Adzay*, els *Brunell*, i de manera quasi genuïna, els *Satorra*. Aquests llinatges, després, s'anaren escampant per aquestes comarques.

Alguns *Brunell* havien viscut a la Riba, d'altres a Vallmoll, emparentant-se amb jueus de l'Arboç. Amb tot, el qui féu més llarga estada a Montblanc fou, potser, *Abraham Brunell*, del qui tenim notícies des de 1322 fins al 1351 que consta com a difunt. Era germà de *Juceff Brunell*, també jueu de Montblanc, i pare de *Ballayre*, casada amb *Juceff Alfaquim* i d'*Avingay*, segona filla, casada amb *Salel Gracià*, tots ells jueus montblanquins⁽³⁶⁾.

Els *Satorra* formen una parentela de més de catorze famílies; si bé la majoria resideixen a la vila, d'altres s'afinen principalment a Valls, Alcover i Falset.

UN CAS DE DIVORCI D'UNA JUEVA MONTBLANQUINA

Encara que el divorci entre els jueus era un acte acceptable des del punt de vista legal i fins i tot social, portava tanmateix una estigma dins l'ordre moral. Vegeu, si no, com la literatura sapiencial lloa sobrerament la fidelitat marital⁽³⁷⁾.

De fet, en temps antics el divorci fou bastant informal i el seu procediment força senzill: la dona era treta de la casa de l'espòs. Ja més endavant s'observen certes formalitats; el procés s'acabà amb l'elaboració d'unes lleis⁽³⁸⁾. Amb el pas del temps, també s'atorgà a la dona el dret a separar-se si li calia⁽³⁹⁾.

- 36 AHAT, *Liber Draperiorum*, 54-69 (Valls) 1322, Fol. 5v.
AHAT, Man. 19 (la Selva-Sarral) 1323-1324, Fol. 81v (S'hi diu que és germà de Juceff).
AHAT, Man. 43 (la Selva) 1351, Fol. 62v.
AHAT, Man. 44 (la Selva) 1352-1353, Fol. 35v.
- 37 Vegeu *Proverbis* 5:15-19 i *Eclesiastès* 9:9.
- 38 Vegeu *Deuteronomi* 24:1-3, *Isaïes* 50-1 i *Jeremies* 3:8.
- 39 Vegeu *Marc* 10:12.

D'altra banda, un dels processos era escriure a l'esposa una carta de repudi i enviar-l'hi. D'aquesta manera, tan si era promesa com ja era esposa, retrobava la seva llibertat segons la llei jueva ⁽⁴⁰⁾.

Entre els documents consultats referents als jueus de la Conca de Barberà hem trobat un d'aquests casos, precisament. De fet, tampoc no eren gaire freqüents, i tal vegada trobarem més pocs contractes matrimonials rescindits entre els cristians ja que la butlla papal costava molts diners. Alguns jueus només els calia anar a cal notari.

L'any 1306, doncs, se'ns presenta un cas de separació matrimonial entre una família jueva resident a Montblanc. La filla de *Samuel Satorra*, anomenada *Aster*, casada amb *Isach Caravida*, també jueu d'aquest lloc, juntament i de comú acord resolen portar a terme llur separació matrimonial que es féu segons estava estipulat en la seva llei jueva.

El pare d'*Aster* ordena i constitueix la persona d'*Isach Satorra*, parent seu resident a Valls, especial procurador seu, per a demanar, exigir, recuperar i rebre del dit *Isach Caravida*, gendre seu, tot el dot i esponsalici que en temps de noces atorgà a la seva filla *Aster* ⁽⁴¹⁾.

El fet que aquesta qüestió es mencioni en els protocols del notari de Valls no és cap misteri. És que simplement, *Aster*, jueva de Montblanc, aquell dia era a Valls, on tenia el seu parent, i tal vegada hi era de manera ocasional, i tant sols per resoldre la qüestió. Pensem que els matrimonis, a l'Edat Mitjana, tant cristians com jueus, es feien molt sovint a través d'intermediaris ⁽⁴²⁾.

Per tant, sembla que tampoc no és cap incongruència que també es desfessin per intermediaris. En el cas, doncs, que el seu parent de Valls acceptés la procuració, i els testimonis del document fossin també jueus de Valls, no hi ha res d'anormal. Probablement, el seu parent de Valls ja intervingué més d'una vegada al moment d'arranjar els seus esponsalícis.

En aquest tipus de documents, que cal remarcar que no sovinteigen gaire, entre el seu redactat llatí o català, s'hi troben gairebé sempre els mots hebreus *Guet* o *Guittim* (plural), que no són cap altre cosa que les

40) Vegeu *Deuteronomi 24:1-3*.

41) AHAT, Mân. 8-284bis (Valls) 1306, Fols. 16v-17r.

«...*Quod ego Aster filia Samuelis Çatorra judei habitatoris de monte albo que consuavi esse uxor Isçach Caravida judei habitatoris de monte albo separato et disolvo matrimonio quod esse consuavi inter me et ipsum (labella) repudii... vocatur GUET in hebrayco...*»

42) DAVID ROMANO, *Estistósicos y documentos de los archivos de protocolos*, «Sefarad», XXXI, 1971, Pàgs. 103-104. Vegeu també «Sefarad». 1977, Pàgs. 299-301.

corresponents *actes de divorci* o *repudi* dels jueus, paraula aquesta que també queda reflectida en capítols matrimonials d'alguns jueus de Santa Coloma de Queralt.

ELS FETS DEL 1391 I LA INQUISICIÓ

Dir que la vida dels jueus de Montblanc va transcórrer sense problemes amb les autoritats religioses, ni sense atropells per part de la població indígena, seria una temeritat.

El 1312 un procés inquisitorial repercutí en uns jueus montblanquins. Foren processats per l'arquebisbe de Tarragona i culpats d'haver persuadit un jueu convers, *Bahall Reçuna*, (Joan Ferran de convers) de tornar al judaïsme novament.

Arran d'aquest fet, la comunitat jueva de Montblanc temia que no es castigés durament a tots ells a causa d'aquella apostasia, de forma particular. Invocaren la intervenció de Jaume II, i aquest pregà a l'arquebisbe que no molestés més els inculpats, ja que molts jueus de Montblanc havien abandonat la vila per temor a un sever càstic. Gràcies a la intervenció reial aquest procés restà oblidat, restituint novament als jueus de Montblanc tots els seus drets, després d'un any que durà la qüestió⁽⁴³⁾.

Segons document datat a València el mes de març del 1320, es veu clarament com la població jueva de Montblanc fou maltractada pels jurats i prohoms de la vila, rebent el total suport del rei Jaume⁽⁴⁴⁾.

Malgrat els problemes que tingueren els jueus de Montblanc un cop arribades les pestes del 1348, l'estiu del 1391, la jueira montblanquina fou víctima també de tots aquells avalots. Tant fou així, que, des de Tàrrrega, la dogaressa Maria de Lluna, esposa de l'Infant Martí, adreçà una carta a les autoritats de Montblanc a fi de posar remei a la situació creada per tots aquells esdeveniments: «...*E creem vosaltres de aço no esser informats per que Nos volents degudament prouehir que semblant scandil que dessus no puxe seguir special dins nostra Senyoria. E cobeians axi la Aljama de la dita Vila de Muntblanc com les altres dins la nostra Senyoria poblades de les peytants ab aquels que son tresor del dit Senyor e de la nostra Cambra e los quals son constituits sots especial guarda e proteccio...*», manant que les autoritats devien: «...*pu-*

43 JEAN RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, Ob. cit., Documents: 2954-2966 i 2968. (ACA, Reg. 251, Fol. 79 i Reg. 210, Fols. 31-32).

44 F. BOFARULL I SANS, *Judíos de Montblanch*, Ob. cit., Pàg. 565. (Document: 85, ACA, Reg. 171, Fol. 197).

nir e castigar asprament tots aquells que sabrets que injuriar o escandalitzar la dita Aljama...» (45).

Queda molt clar, que els jueus directes vassalls del rei, i per aquest motiu, l'autoritat manà restituir els béns que els foren robats en els avallots (46).

Entre els béns que els foren robats de la sinagoga, hi havia un *Talmud* -llibre de la llei jueva codificat- requerit pel mateix rei Martí (46).

Amb tot, molt abans, el 1384, els jueus de Montblanc foren inquietats varies vegades, donant lloc a una ordre reial contra uns estudiants del·loc per haver molestat uns jueus.

Per bé que segons requeriment del propi Martí l'Humà, el mes de desembre del 1390 els batlles de la vila reberen una ordre disposant que ni bisbes ni inquisidors tenien res a veure amb els jueus de Montblanc, res va poder parar els estralls del proper estiu.

Trobant-se tan disminuïda aquella comunitat després dels fets del 1391, el rei Martí donà novament facilitats als jueus, el 1399, a fi d'incrementar la població i llur economia, permetent-los participar en la vida civil (47).

Naturalment, després del barreig del call vingueren les conversions forçades. Malgrat tot, sembla ser que els jueus de Montblanc reberen protecció reial al refusar fer-se cristians, disposant que no hi hagués cap mena de pressió. Amb tot, es protegí als jueus conversos o *christians nouells* de manera especial, no obligant-los a anar al castell, i deixant-los romandre de manera segura a la vila amb tots els seus béns (48).

45 F. BOFARULL I SANS, *Judios de Montblanch*, Ob. cit., Pàg. 573. (Document: 92, ACA, Reg. 2108, Fol. 2v).

F. CARRERAS I CANDI, *L'aljama de juheus de Tortosa*, Ob. cit., Pàg. 79.

46 A. RUBIÓ I LLUCH, *Documents per a la història de la cultura catalana Mig-Eval*, «Institut d'Estudis Catalans», Vol. I, Barcelona 1908, Pàg. 424. (ACA, Reg. 2245, Fol. 60) (Document datat el 13 de novembre del 1402): «... Lo rey... Micer Lois: nos comançm al batle de muntblanc .i. talmut lo qual apres l'arquebisbe de terragona ha haut a sa ma e vos sabets on es, segons relacio a nos feta per mossen Pere Torrelles e en Rodrigo de la Gonella, ab los quals havets raonament del dir fet. per que preguem quel dit libre encontinent tramèttats a nos per persona certa quil do a nos e no a altre...»

47 F. BOFARULL I SANS, *Judios de Montblanch*, Ob. cit., Pàgs. 576-578. (Document: 95, ACA, Reg. 2194, Fol. 63v).

48 F. BOFARULL I SANS, *Judios de Montblanch*, Ob. cit., Pàg. 574. (Document: 93) ACA, 2108, Fol. 73v):

«...Dona Maria, etc. Procuradriu, etc. Al Noble e amat nostre en Bernat de Cruilles lochtinent de procurador general del dit Senyor en Catalunya salut e dileccio. Com lo dit Senyor Infant atorgas en l'any prop passat als Christians nouells de la Vila de Muntblanch alguns Capítols mentre eren juheus per ço que pus volenterosament

El document fou signat a Paterna, el mes de juny del 1392, un any després dels fets.

Dos dies abans, Alfons Rovira, batlle de la vila de Montblanc, rebé un comunicat reial també signat a Paterna manant que fossin restituïts alguns béns i objectes de la seva sinagoga: una *corona ab caldera daram ab alguns senyals dargent*. Aquestes *corones* que generalment eren obrades en argent, com les que existiren a les sinagogues de Santa Coloma i Valls, formaven part de l'ornamentació dels rotlles de la *Toràh*. També els prengueren alguns draps de seda i de lli, probablement destinats a fer vestidures litúrgiques, com el *Tallet*, per exemple, o sia un mantó que es posen els jueus per a pregar.

També els prengueren *IX rotles ab los draps en que son enbolcats et ab alguns poms que son en losdits rotles e .l. artibanch en lo qual son totes les scriptures encartements et priuilegis*. Els *poms* referits en el document són els *Rimonim*, mot hebreu per a designar uns ornaments obrats en metalls preciosos d'on pengen unes campanetes. Aquests *poms* rematen, com les *corones*, els rotlles de la Llei. Sembla ser que l'estat precari -econòmicament parlant-, en que es trobaven els jueus conversos de Montblanc els obligava a vendre els objectes referits ⁽⁴⁹⁾.

---

venguessen o tornassen a la fe Catolica entre quals hi ha. I. capitol de la tenor seguent: E per tal com se diu que alguns dels dits juheus et juhies han en proposit de ferse christians vol et ordone lo dit Senyor que si algun o alguna ni ha quis vulla fer christia o christiana de bon grat que no sie tengut ne tenguda forçat ni forçada de anar al dit Castell ans romangue en la dita Vila segurament ab tots sos bens sients o mouents. E com nos vullam per tal que los dits Christians nouells haien raho de aturar en la dita vila per augmentació de la fe Catolica que lo dit capitol los sia seruat. Per ço volem eus manam que vos tingats et obseruets als dits Christians nouells lo capitol damunt dit e totes les coses en aquell contengudes segons e en la manera que per lo dit Senyor los es stat atorgat...»

49) F. BOFARULL I SANS, *Judios de Montblanch*, Ob. cit., Pàg. 575. (Document: 94, ACA, Reg. 2108, Fol. 73):

«...Dona Maria, etc. Procuradriu, etc. Al amat nostre Nalfonso Roiura batlle de la vila de Muntblanch salut et dileccio. Entes auem per part dels Christians nouells de la Vila que lo dia que ells se faheren Christians comanaren a uos una corona ab caldera daran ab alguns senyals dargent. I. drap de seda et alguns draps de lin. E an Jacme Termenes IX rotles ab los draps en que son enbolcats et ab alguns poms que son en los rotles e.l. artibanch en lo qual son totes les scriptures encartaments et priuilegis lurs les quals coses vos no lo dit en Jacme Termenes dar ne liurar nols uolets jatsia que diverses vegades les vos haien demanades. Per queus dehim e manam que si uixi es que vos encontinent tornets e manets tornar al dit Jacme Termenes totes les coses damunt dites als dits Christians nouells com ells vullen aquelles vendre per quitarse dalguns deutes a que son obligats. Empero si vos e lo dit en Jacme Termenes hauets algunes justes rahons perque les dites coses fer no deiats o sie interes algu del Senyor Duch quens en informets encontinent per vostra letra per ço que nos hi puixam prouehir segons per justicia trobarem esser fahedor...»

El furt dels seus documents juntament amb els privilegis, és una mostra ben palesa dels atropells que aquesta comunitat jueva sofrí l'estiu del 1391.

Citarem breument un entre els nombrosos casos de conversions els quals portaren més d'un desordre familiar, doncs no sempre es convertien alhora marit i muller.

La majoria d'aquest tipus de conversions es troben registrats cap a finals del 1391. El document que referim és del 19 d'octubre, i tracta de la conversió d'*Astruch de Nan*, jueu de Montblanc, anomenat de neòfit o convers Bernat Marçal. El convers Bernat Marçal, es presentà personalment a l'escrivania del batlle de Santa Coloma de Queralt, i en presència de la seva muller *Graciana*, i del seu sogre *Boniach Gracià*, jueus de Santa Coloma, declarà davant notari que en moltes ocasions havia sol·licitat a la seva muller *Graciana* de fer-se cristiana, i que sols essent així, continuaria vivint amb ella.

Per part de *Graciana*, hi hagué sempre una negativa rotunda, produïnt-se, davant públic instrument, la lògica separació matrimonial. Tant *Graciana* com el seu pare firmaren el document de rebuda de la devolució del dot per part del dit Bernat Marçal, que els perdonà, a més a més, un deutor de 20 florins⁽⁵⁰⁾. Trist final en el que intervingueren tants factors externs, i a la vegada estranys, hom diria inconcebibles.

El 13 de març del 1403, fou promulgada pel Consell General de Lleida, una crida que tan sols afectaria els jueus d'aquella localitat, Tortosa i els jueus de Montblanc. Aquesta ordinació es fonamentava en la separació dels jueus respecte als jueus conversos, arran dels fets del 1391: «... *Item a la suplicació donada per los conversos contenenent que una crida es stada feyta que algun convers o conversa no gos entrar dins les portes de la juhiria per lurs afers, ni per necessari que haje algun juheu; per quals plagues revocar la dita crida com aquella que sia feta per virtud de un ordonament antich que negun juheu quis tornas xptia no gosas entrar dins les portes de la juhiria, lo qual ordonament fo fet a instigacio dels juheus perque sopliquen que la dita crida sie revocada*⁽⁵¹⁾.

De tota manera, refer els calls dels jueus valia tant com refer els cofres o tresors de la Corona.

50) AHPT, Man. 4017 (Santa Coloma) 1391-1392, Fol. 86r. (Aquest fet, fou citat per mossèn Segura i Valls).

51) F. CARRERAS I CANDI, *L'aljama de juheus de Tortosa*, Ob. cit., Pàg. 85.

Malgrat haver-se produït algunes intervencions inquisitorials sobre alguns jueus de Montblanc a principis de segle XIV, la Inquisició féu acte de presència cap a final del segle XV a la vila de Montblanc.

No més tard del mes de juliol de 1489, juntament amb altres conversos de les comarques tarragonines, es trova en les llistes inquisitorials de condemnats per aquell tribunal una tal *Violanda*, vídua de Gabriel Alenya, de Montblanc; el mes de setembre foren reconciliats a perpetuïtat *Joan Nicolao*, *Leudovi Morató* (àlies Gordiola) juntament amb la seva muller *Clara*; s'hi citen dos frares de Poblet: *Fra Thomas Ramirez*, monjo, i *Fra Manuel Galceran*, aquest darrer qualificat de *hereticus famosissimus* ⁽⁵²⁾.

Totes aquelles situacions adverses, creades en el decurs de segle XIV contra la prole jueva, devien activar i materialitzar l'eixida d'alguns jueus de Montblanc, els quals portaren aquest topònim cap a les Mallorques ⁽⁵³⁾.

52) MANUEL DE BOFARULL I DE SARTORIO, *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, Vol. XXVIII, Barcelona 1865, Pàgs. 15-16 i 152-153.

53) J. M. QUADRADO, *La judería de Mallorca*, Palma 1967, Pàgs. 51, 63 i 68. (Ex-tret del Llibre Proconizariorum, 1385-1392, Arxiu de la Governació de Mallorca). Sembla que els jueus de Montblanch llegaren aquest topònim a les Mallorques. Arran d'una crida als jueus i conversos el 1391 al call de Palma, se citen diversos albergs a vendre de: «...Aliud hospitium in carrarono Vidal de Montblanc jueu de Palma locare et consuevit...». Es torna a citar aquest jueu a la nota 72: «...Jacob Nabot, Jacobus Valentí, versus januam sancta Fidei prope hospitius Vidal de Montblanc locare...»

Els carrers dels Jueus, segons la tradició a Sarral.
(Foto de l'autor).

El carrer dels jueus de Montblanc.

